

دانشگاه اصفهان

دانشکده‌ی علوم اداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی

تحلیل رشد اقتصادی تحت شرایط اقتصاد دانش بنیان در کشورهای عضو

سازمان کنفرانس اسلامی (2009 - 2007)

استاد راهنما:

دکتر نعمت اله اکبری

استاد مشاور:

دکتر رحیم دلالی اصفهانی

پژوهشگر:

مجتبی یعقوبی

دی ماه 1390

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق
موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه
اصفهان است.

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه اقتصاد

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی
آقای مجتبی یعقوبی تحت عنوان

**تحلیل رشد اقتصادی تحت شرایط اقتصاد دانش بنیان در کشورهای عضو
سازمان کنفرانس اسلامی (2007 - 2009)**

در تاریخ 90/10/5 توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

- امضا ۱- استاد راهنمای پایان‌نامه دکتر نعمت اله اکبری با مرتبه‌ی علمی استاد
- امضا ۲- استاد مشاور پایان‌نامه دکتر رحیم دلالی اصفهانی با مرتبه‌ی علمی دانشیار
- امضا ۳- استاد داور داخل گروه دکتر شکوفه فرهمند با مرتبه‌ی علمی استادیار
- امضا ۴- استاد داور خارج از گروه دکتر مصطفی عمادزاده با مرتبه‌ی علمی استاد

امضای مدیر گروه

به نام خدا
مسکن دلی که امیدش به دست توست
خواهد بر او گذشت و لیکن سنگت توست

باسلام و احترام

قریب به شش سال از عمر خویش را در دانشگاه اصفهان و دانشکده علوم اداری و اقتصادی گذرانم. در یک مورد ذهنی به این نتیجه می‌رسم که که روزهای خوب زیاد اما سطحی و روزهای سخت اندک اما عمیقی را سپری کرده‌ام. روزهای خوب را در کنار دوستان و روزهای سخت را در تنهایی به سر برده‌ام. احساس می‌کنم به عنوان یک شخص حقیقی (دوست) و یک شخص حقوقی (دانشجو، همکلاسی) خوبی بوده‌ام. حقیقتاً خوبی‌های خود به دیگران را به سرعت از یاد می‌برم. ای کاش به همان سرعت می‌توانستم بدی‌های دیگران به خود را فراموش کنم.

آنچه سخت مرا بچ می‌دهد، بدی‌هایی است که به دیگران کرده‌ام. از پدر و مادرم گرفته تا سایر انسان‌های پیرامون خود (همکلاسی‌ها، همشهری‌ها، دوست‌ها، هم‌رئیس‌ها، هم‌سفران و.....). برخی از بدی‌ها به گونه‌ای بوده که تا حادثه‌ای نشده اندک‌گویی باورشان نگرده‌ام و غالباً با وقوعشان دیگر فرصتی برای جبران نداشته‌ام. در سایر حالات، لحظه‌ای دریغ نکرده و با خنجر نخواهی، پوزش طلبیده‌ام.

به نظرم زندگی فقط یک قانون دارد. ویژگی این قانون آن است که نادیدنی و ناگفتنی است و هر انسانی باید در درون خود آن را ببیند. هر چند ناراحتی که دیر او (قانون) را با تمام وجود پیدا و باور کردم، خوشحالم که پس از تجدیدنظر میانمان، به او به بیان بهتر به خود، وفادار مانده‌ام: «در لحظه صادق باش»
عمر دانشجویی خویش را تقدیم می‌دارم:

به خانم فضیلت محسنی: همکلاسی، همشهری، دوست،.....، دیروز و..... امروز

به همسفران نماینده کتاب، تل‌عباسی، درچه‌ساز، بیته حبیب، میدان امام، باغ پرندگان، چهلستون و باغ غدیر، خانم‌ها: معصومه پاشا، معصومه قاسمی و عصمت آرمند
به همسفران آبتار سمیرم و هم‌رئیس شب بارانی معروف، آقایان حاج رضا تولایی، هاشم راعی، محسن که خدا پور، رضا حسینی، محبتی خانی زاده و امین زمردی
به همسفران دیزپنج لجنان، آقایان وحید رسولی، حسن قاسمی، مجید عباسی و خانم‌ها جعفریان و پور شهنشانی

به همسفران شمال، آقایان: مهدی سالبینان، محمود ناظمی و ناصر ترابی
به دانشجویان دیروز و سربازان امروز، آقایان: داود میرزایی، نیاناجی و رالماززم
به دانشجوی دیروز و کارمند امروز: آقای محمود تاج بخش
به کلاه شهرکی و خواهران مقدس (مهرنوش و فرنوش) و خانم فرادیدان

به «۲۷ آذر، ۱۸ بهمن، ۲۱ اسفند» سال ۸۸ به «۵ فروردین، ۱۸ اردیبهشت، ۱۳ مرداد، ۳ مهر، ۱۱ آبان، ۱۸ آبان، ۱۹ آبان، ۲۴ آذر، ۸ دی، ۲۳ دی» سال ۸۹

به «۶ شهریور، ۲۴ شهریور، ۲ آذر، ۵ دی» سال ۹۰ و به محمد حبیبی

و عمریست و هفت ساله انسانی خود را تقدیم می‌دارم
به پدر و مادرم
و به محبتی یعقوبی

به نام خدا

گویند که هر چیز به هنگام بود خوش

ای عشق، چه چیزی که خوشی در همه هنگام

در مسیر پر فراز و پر نشیب کارشناسی ارشد به طور عام و دوران پایان نامه نویسی به طور خاص، افتخار کمال و همراهی بسیاری از انسان های پیرامون خویش را داشته ام. به رسم ادب پاسکزاری خود را ابراز می دارم:

اساتید گروه اقتصاد: خصوصاً دکتر نعمت اله اکبری و دکتر رحیم دلالی به عنوان اساتید راهنما و مشاور، دکتر مصطفی عازاداده و دکتر شکوفه فرهمند به عنوان اساتید داور و همچنین اساتید گرامر: دکتر علیرضا وزیری، دکتر کریم آذربایجانی، دکتر محسن زمانی، دکتر عبدالحمید ساسان و مرحوم دکتر حسین کریمی، سپاسگزارم.

فارغ التحصیلان دکتری: خانم دکتر زهرا دهقان و آقایان دکتر روح اله شناسی و دکتر امیرجباری

دانشجویان دکتری: آقایان سیدرضا میرعسکری، شهرام معینی، نوراله صالحی و خانم بافریاه رحیمی، هاموذن جمشیدی، ربابه جابری، و جمبه افضلی و زهره شیرانی

فارغ التحصیلان کارشناسی ارشد: آقایان علی رضوانخواه، میا شهبانی نژاد، حسین دهنش، مجتبی خانی زاده، هانی بهرامیان و خانم با مریم مقیمی، مآده نجارزاده گان، محدثه نجفی و معصومه ضیایی

دانشجویان کارشناسی ارشد: آقایان جواد فولادگر، محسن کدخداپور، ایمان کیفرنخی، علی خرمی پور، مهدی مباحری، آرش ابراهیمی، حبیب سهیلی و خانم نیره رواجش

دانشجویان کارشناسی: آقایان محمد امین جواهری، محمد مهدی کمال و بابک شمس و علی میثاق

کارمندان محترم شامل: گروه اقتصاد (خانم باسیان، مرشدبیک و رجایی)، مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی-تهران (خانم شادی روحانی)، مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد-تهران (خانم نازنین قائم مقامی فراوانی)، اداره آموزش و خدمات آموزشی (آقای سعید امیدی و خانم با بنانی، شمن کوی و طاهریان)، و معاون آموزشی و تحصیلات تکلیفی دانشکده (خانم باسکدالهی، تسلیمی، صالح بیگ و تانی) و وزیراکی دانشکده (آقای درخشنده و خانم با رعنائی)

پدر و مادرم

و پاس آنراز «مجتبی یعقوبی»

ایام به کام

چکیده

در تعاریف کلاسیک اقتصاد گفته می‌شود اقتصاد علم استفاده از منابع کمیاب است، در حالی که امروزه با ظهور دانش به عنوان یکی از عوامل تولید، بحث کمیابی دیگر اهمیت پیشین خود را از دست داده است. آنچه کمیاب است توانایی استفاده از دانش به طریقی است که رشد و توسعه‌ی اقتصادی را تضمین کند، به همین علت اقتصاد دانش بنیان به عنوان جدیدترین چارچوب اقتصادی که در آن ایجاد، انباشت و بکارگیری دانش، نقش غالبی در ایجاد ثروت و رشد اقتصادی ایفا می‌کند، مطرح شد. مهمترین هدف اقتصاد دانش بنیان فراهم سازی محیطی است که در آن افراد جامعه بتوانند از دانش موجود در جهت افزایش آگاهی، خلاقیت و قضاوت و به بیان بهتر ارتقای سطح دانایی خود استفاده کنند، لذا اقتصادهای زیادی را می‌توان یافت که از دانش استفاده می‌کنند ولی تنها تعداد معدودی از آنها، دانش بنیان تلقی می‌شوند.

از این رو هدف این پژوهش، تحلیل رشد اقتصادی تحت شرایط اقتصاد دانش بنیان است. کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به عنوان جامعه‌ی آماری انتخاب شده‌اند. دوره‌ی زمانی مورد بررسی سال‌های 2007-2009 است. برای هر فرضیه مدل مناسب به طور جداگانه تصریح و جهت پاسخگویی به فرضیه‌ها رهیافت داده‌های تابلویی استفاده شده است. مطابق با الگوی بانک جهانی به عنوان کامل‌ترین الگو در زمینه‌ی اندازه‌گیری اقتصاد دانش بنیان، شاخص‌های مشوق اقتصادی و رژیم نهادی، نوآوری، فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزش و توسعه‌ی منابع انسانی به عنوان مهمترین زیر شاخص‌های اقتصاد دانش بنیان برگزیده و بر مبنای این زیر شاخص‌ها، دو شاخص دانش و اقتصاد دانش تعریف شده‌اند. لذا به تحلیل رشد اقتصادی به ترتیب تحت تأثیر زیر شاخص‌ها، شاخص دانش و شاخص اقتصاد دانش پرداخته شده است.

نتایج برآورد مدل اول حاکی از معنادار شدن تمامی زیر شاخص‌های اقتصاد دانش بنیان است، البته نوآوری، فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزش و توسعه‌ی منابع انسانی (سرمایه انسانی) اثر مثبت و مشوق اقتصادی و رژیم نهادی اثر منفی بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی داشته‌اند. در این میان فناوری اطلاعات و ارتباطات بیشترین و نوآوری کمترین تأثیر را دارند. نکته‌ی قابل ذکر دیگر، کمتر بودن ضریب اثر گذاری سرمایه انسانی نسبت به سرمایه فیزیکی است. همچنین نتایج برآورد مدل دوم نیز بیانگر اثر مثبت و معنادار شاخص دانش است. ضریب برآوردی هر چند اندک اما از دو عامل تولید مرسوم دیگر یعنی نیروی کار و موجودی سرمایه بیشتر است که تأییدکننده‌ی اهمیت در نظر گرفتن دانش به عنوان یک نهاد در فرآیند تولید و رشد اقتصادی است. در نهایت برآورد مدل سوم نشان‌دهنده‌ی تأثیر مثبت و معنادار اقتصاد دانش بر رشد اقتصادی است که می‌تواند بیانگر پتانسیل اقتصاد دانش بنیان به عنوان الگوی جدید رشد و توسعه‌ی اقتصادی برای کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی باشد.

واژگان کلیدی: دانش، اقتصاد دانش بنیان، رشد اقتصادی، سرمایه انسانی، مدل رشد درون‌زا، سازمان کنفرانس اسلامی

عنوان	صفحه
7-2-2- دانش و اقتصاد بدون وزن	14
3-2- فرآیندهای اساسی در اقتصاد دانش بنیان	14
1-3-2- فرد به عنوان محور جامعه‌ی مبتنی بر دانش	15
2-3-2- جهانی شدن فراگیر	16
4-2- اندازه‌گیری اقتصاد دانش بنیان	17
1-4-2- شاخص اقتصاد دانش بنیان APEC	17
1-1-4-2- استاندارد سازی نماگرهای اقتصاد دانش بنیان	18
5-2- بررسی برنامه‌ها و تجارب برخی کشورها در زمینه‌ی اقتصاد دانش بنیان	19
1-5-2- بررسی تجربه‌ی کشور کانادا در توسعه‌ی اقتصاد دانش بنیان	19
2-5-2- بررسی تجربه‌ی کشور مالزی در توسعه‌ی اقتصاد دانش بنیان	20
3-5-2- بررسی تجربه‌ی کشور سنگاپور در توسعه‌ی اقتصاد دانش بنیان	21
6-2- تئوری رشد درون‌زا	21
1-6-2- الگوی رشد لوکاس	25
7-2- ماهیت ایده‌ها (اقتصاد اندیشه‌ها)	27
8-2- ارکان اقتصاد دانش بنیان و تبیین ارتباطشان با رشد اقتصادی	28
1-8-2- آموزش، توسعه‌ی منابع انسانی و رشد اقتصادی	29
1-1-8-2- قراردادن یادگیری مادام العمر در چارچوب نهادی	30
2-1-8-2- تضمین دسترسی همگان به آموزش و توسعه‌ی منابع انسانی	31
3-1-8-2- عملکرد دوگانه‌ی یادگیری و آموزش برای کار	32
4-1-8-2- مفهوم و اهمیت سرمایه‌انسانی و نقش آن در رشد اقتصادی	33
2-8-2- فناوری اطلاعات و ارتباطات و رشد اقتصادی	37
1-2-8-2- فناوری اطلاعات و ارتباطات و دانش	38
2-2-8-2- مقایسه‌ی فناوری اطلاعات با سایر فناوری‌ها	38
3-2-8-2- تأثیرگذاری فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد اقتصادی	39
3-8-2- نوآوری	41

عنوان	صفحه
2-8-3-1- نوآوری و ارتباط آن با اختراع	42
2-8-3-2- انواع نوآوری	43
2-8-3-3- ویژگی‌های نوآوری	44
2-8-3-4- مدل‌های مختلف نوآوری	45
2-8-3-5- طبیعت سیستمی نوآوری	46
2-8-3-5-1- رویکرد نظام ملی نوآوری	46
2-8-4- مشوق اقتصادی و رژیم نهادی (نقش دولت) و رشد اقتصادی:	51
2-8-4-1- حکمرانی خوب	53
2-9-9- مروری بر مطالعات صورت گرفته	56
2-9-1- مطالعات داخلی	57
2-9-2- مطالعات خارجی	60
2-10- جمع‌بندی فصل	63

فصل سوم : روش پژوهش و الگوهای مورد نظر

3-1- مقدمه	64
3-2- روش پژوهش	65
3-3- تصریح مدل	65
3-4- جامعه‌ی آماری	67
3-4-1- سازمان کنفرانس اسلامی	68
3-4-1-1- تولید و رشد در کشورهای کنفرانس اسلامی	69
3-4-1-2- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	70
3-4-1-3- نمودار ستاره‌ای اقتصاد دانش بنیان	72
3-4-1-4- سازمان کنفرانس اسلامی و اقتصاد دانش بنیان	74
3-4-1-5- ارتباط رشد اقتصادی و اقتصاد دانش بنیان در کشورهای کنفرانس اسلامی	75
3-5- حجم نمونه	76
3-6- داده‌ها و منابع آن‌ها	76
3-7- رهیافت داده‌های تابلویی	77
3-7-1- مراحل برآورد به وسیله‌ی داده‌های تابلویی	78

صفحه	عنوان
80.....	8-3- جمع بندی فصل

فصل چهارم: یافته‌ها و نتایج پژوهش

81.....	4-1- مقدمه
82.....	4-2- آزمون واریانس ناهمسانی
83.....	4-3- تحلیل نتایج تأثیر شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان بر رشد اقتصادی (مدل اول)
85.....	4-4- تحلیل نتایج تأثیر شاخص دانش بر رشد اقتصادی (مدل دوم)
87.....	4-5- تحلیل نتایج تأثیر شاخص اقتصاد دانش بر رشد اقتصادی (مدل سوم)
88.....	4-6- جمع بندی فصل

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

90.....	5-1- مقدمه
91.....	5-2- پاسخ به فرضیه‌ها
92.....	5-3- پیشنهادها
92.....	5-4- پیشنهادهای تکمیلی (توصیه به پژوهش‌گران)
94.....	پیوست‌ها
121.....	منابع و مأخذ

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
18	جدول (1-2): اجزاء شاخص اقتصاد دانش بنیان APEC
50	جدول (2-2): اجزاء شاخص اقتصاد دانش بنیان هاوارد
82	جدول (1-4): نتایج حاصل از برآورد اثرات ثابت برای مدل اول
83	جدول (2-4): نتایج حاصل از برآورد اثرات ثابت برای مدل اول
86	جدول (3-4): نتایج حاصل از برآورد اثرات ثابت برای مدل دوم
87	جدول (4-4): نتایج حاصل از برآورد اثرات ثابت برای مدل سوم

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
15	شکل (1-2) چهار مرحله دانش
40	شکل (2-2) ایده‌ها و بازده نسبت به مقیاس فزاینده
40	شکل (3-2) بازدهی فزاینده و هزینه‌های ثابت زیاد
41	شکل (4-2) اقتصاد اندیشه‌ها
45	شکل (5-2) اقتصاد نوین و عملکرد کالاهای دیجیتالی
45	شکل (6-2) اقتصاد نوین بر محور دانش
53	شکل (7-2) نحوه عملکرد فاوا در طرف عرضه اقتصاد
69	شکل (1-3): 10 کشور برتر OIC بر حسب تولید ناخالص داخلی 2009
70	شکل (2-3): 10 کشور رأس اقتصاد OIC بر حسب رشد حقیقی، 2009
71	شکل (3-3): 10 کشور برتر OIC بر حسب جذب FDI، 2009
72	شکل (4-3) نمودار ستاره ای اقتصاد دانش بنیان کشور تونس
73	شکل (5-3): نمودار ستاره ای اقتصاد دانش بنیان کشور امارات
73	شکل (6-3) نمودار ستاره ای اقتصاد دانش بنیان کشور ایران
75	شکل (7-3) اقتصاد دانش بنیان و رشد اقتصادی

فصل اول

کلیات پژوهش

1-1- مقدمه

نقش علم و دانش در اقتصاد به دلیل ایجاد تخصص و بهبود بهره‌وری عوامل تولید از گذشته مورد توجه و جایگاه فناوری و دانش به عنوان عوامل درون‌زا در رشد اقتصادی مورد تأکید قرار گرفته است. با توجه به این که در اقتصاد دانش بنیان¹، تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات عامل و محرک اصلی رشد اقتصادی و تولید ثروت است، فرآیندهای خلق و ایجاد دانش، فراگیری و اکتساب آن، پخش و اشاعه و کاربرد عملی آن باید به دقت برنامه‌ریزی شود تا بازخورد بین فرآیندهای مذکور، پیشرفت اقتصاد دانش بنیان را تضمین نماید.

این پژوهش به دنبال تحلیل رشد اقتصادی تحت شرایط اقتصاد دانش بنیان در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی² است. برای بررسی این مسائل از رهیافت داده‌های تابلویی استفاده شده است. با توجه به شاخص ارائه شده

¹ Knowledge Based Economy

² OIC Countries

توسط بانک جهانی، شاخص‌های مشوق اقتصادی و رژیم نهادی، نوآوری، فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزش و سرمایه‌انسانی به‌عنوان اصلی‌ترین شاخص‌ها در نظر گرفته شده‌است. در این فصل پس از بیان مسأله پژوهشی، اهداف و فرضیه‌های پژوهش، به‌ارایه‌ی اهمیت پژوهش پرداخته می‌شود که به ترتیب در بخش‌های (1-2) تا (1-6) آورده شده‌است. بخش‌های بعد نیز به معرفی روش پژوهش و تعریف واژه‌های کلیدی موجود در پژوهش اختصاص یافته‌است.

2-1- شرح و بیان مسئله پژوهشی

با آغاز دهه‌ی 1990 میلادی، جهان به روشنی دریافت که نوع جدیدی از اقتصاد در حال ظهور است که مبنای متفاوتی برای رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشورها عرضه می‌کند. این اقتصاد که به اقتصاد دانش¹ شهرت دارد، نتیجه تعامل جهانی شدن توسعه و تحول دانش می‌باشد. در این اقتصاد کلید ایجاد ارزش اقتصادی یا ثروت و رسیدن کشور به استاندارد بالای زندگی، ایجاد، انباشت و بکارگیری دانش در فعالیت‌هاست. به همین دلیل در گزارش توسعه‌ی جهانی 99 – 1998 بانک جهانی فقط به مضمون دانش برای توسعه پرداخته‌است. اقتصاد دانش، دانش را به‌عنوان یک کالای عمومی جهانی در نظر می‌گیرد که گسترش آن با محدودیت روبرو نیست و به عبارت دیگر غیر رقابتی است؛ نه به این مفهوم که هیچ رقابتی برای کسب آن صورت نمی‌گیرد، بلکه مصرف آن توسط یک فرد منجر به محدود شدن عرضه و به تبع آن محدود شدن مصرف دیگران نمی‌شود. بر خلاف سایر کالاها که علاوه بر هزینه‌ی تولید، برای هر واحد تولید بیشتر بایستی هزینه‌ای اضافی متقبل شد که در بسیاری موارد روند افزایش هزینه به دلیل بازده نهایی نزولی و یا بازدهی‌های نسبت به مقیاس کاهنده، افزایشی نیز هست؛ در مورد دانش شاید هزینه‌ی اولیه‌ی ایجاد دانش زیاد باشد اما هزینه‌ی تولید مجدد آن بسیار کم و در اکثر موارد صفر می‌باشد. به عبارت دیگر همواره با منحنی بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده روبرو هستیم.

نکته‌ی اساسی در مبحث دانش، توانایی استفاده از آن به طریقی است که رشد و توسعه‌ی اقتصادی را تضمین نماید. لذا علی‌رغم وجود دانش، بسیاری از کشورهای جهان در زمره‌ی کشورهای دانش‌بنیان تلقی نمی‌شوند. چرا که دانش ایجاد شده در فضای اقتصادی آن‌ها منجر به ظهور و بروز دانایی نمی‌شود و قدرت خلاقیت، قضاوت و انتخاب‌های منطقی افراد را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد.

حال این مسئله مطرح است که آیا کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به‌عنوان یک سازمان فرا منطقه‌ای اغلب شامل کشورهای کمتر توسعه‌یافته و یا در حال توسعه می‌باشند، توانسته‌اند از پتانسیل‌های فردی و

¹ Knowledge Economy

تشکیلات سازمانی خود در جهت تغییر ساختار اقتصادی خود از تولید محوری به سمت اقتصاد دانش بنیان استفاده کنند و آیا می‌توان اقتصاد دانش بنیان را به عنوان یک الگوی جدید که مبنای متفاوتی از رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشورها ارائه می‌دهد پذیرفت؟ شناسایی دقیق اقتصاد دانش بنیان در شرایط اقتصادی امروز می‌تواند کمک شایانی به این کشورها در مسیر رشد اقتصادی از یک سو و کاهش فاصله با سایر اقتصادهای پیشرو از سوی دیگر نماید.

1-3- اهداف پژوهش

- 1- شناسایی و تحلیل تأثیر زیر شاخص‌های اقتصاد دانش بنیان¹ بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی
- 2- شناسایی و تحلیل تأثیر شاخص دانش² بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی
- 3- شناسایی و تحلیل تأثیر شاخص اقتصاد دانش³ بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی

1-4- فرضیه‌های پژوهش

- 1- تأثیر زیر شاخص‌های اقتصاد دانش بنیان بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی معنادار است.
- 2- تأثیر شاخص دانش بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی معنادار است.
- 3- تأثیر شاخص اقتصاد دانش بنیان بر رشد اقتصادی کشورهای کنفرانس اسلامی معنادار است.

1-5- اهمیت و ارزش پژوهش

امروزه گرایش رو به رشد ملت‌ها به برقراری همکاری‌های بین‌المللی و وابستگی متقابل آن‌ها به یکدیگر از لحاظ علمی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بیش از هر زمان دیگر با قدرت و قوت استمرار دارد و شناخت وسیع همکاری‌های بین‌المللی که اکنون جنبه جهانی یافته است خود بعد دیگر از وابستگی جهانی کشورها به یکدیگر است. دستیابی به دانش و فناوری پیشرفته در زمینه‌های مختلف علمی و پژوهشی از مهم‌ترین ابزار توسعه‌ی همکاری‌های بین‌المللی می‌باشد و گسترش شبکه‌های ارتباطی در کشور‌های جهان، اغلب منابع علمی، فرهنگی

¹ شامل شاخص‌های آموزش، نوآوری، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مشوق اقتصادی و رژیم انگیزشی

² میانگین سه شاخص آموزش، نوآوری و فناوری اطلاعات و ارتباطات

³ میانگین چهار شاخص آموزش، نوآوری، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مشوق اقتصادی و رژیم انگیزشی

و نیز اقتصادی را به دنبال داشته است. توسعه‌ی این شبکه‌ها می‌تواند هم‌زمان با ایجاد امکانات و ارتقای سطح علم و فناوری زمینه‌ی همکاری بین کشورهای جهان را تقویت کند و در این راستا همکاری بین کشورهای عضو کنفرانس اسلامی به عنوان یکی از بزرگترین سازمان‌های فرا منطقه‌ای از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (بلوچی، 1378).

6-1- کاربرد نتایج پژوهش

نتایج این پژوهش می‌تواند در سیاست‌گذاری‌ها و طراحی الگوهای اقتصادی توسط دستگاه‌های برنامه‌ریز برای رسیدن به یک استراتژی ملی و منطقه‌ای و برنامه‌ی مشخص جهت حرکت کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به سوی اقتصاد دانش بنیان و جامعه دانش بنیان مورد توجه قرار گیرد، شناسایی شرایط لازم و بسترسازی مناسب در حوزه‌های مختلف اقتصاد دانش بنیان از جمله آموزش، توسعه‌ی منابع انسانی و سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی، نظام نوآوری و اختراعات، فناوری اطلاعات و ارتباطات، ایجاد نظام نهادی و انگیزشی زمینه‌ی دسترسی به دانش منتهی به دانایی و ایجاد محیط مناسب و بهره‌مندی از سر ریزهای اقتصاد دانش بنیان را فراهم می‌نماید. به‌طور خاص نتایج این پژوهش می‌تواند مورد استفاده نهادها و سازمان‌های ذیل قرار گیرد:

دولت‌های کشورهای عضو سازمان به‌عنوان متولیان ایجاد و گسترش اقتصاد دانش بنیان در جامعه سازمان‌های تخصصی ایجاد شده در سازمان کنفرانس اسلامی برای تحقق و پیشبرد شرایط اقتصاد دانش بنیان برای کشورهای عضو

7-1- قلمرو پژوهش

قلمرو مکانی پژوهش، مجموعه‌ی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی است. قلمرو زمانی پژوهش، دوره‌ی سه ساله‌ی 2007-2009 می‌باشد و در نهایت قلمرو موضوعی پژوهش، تحلیل رشد اقتصادی تحت شرایط اقتصاد دانش بنیان است.

1-8-8- روش پژوهش

1-8-1- نوع مطالعه و روش پاسخگویی به سؤال های پژوهش

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش بر حسب هدف کاربردی و بر حسب روش از نوع توصیفی و علی می باشد. بر این اساس پژوهش حاضر به تحلیل رشد اقتصادی تحت شرایط اقتصاد دانش بنیان در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی پرداخته است. جهت آزمون فرضیه های پژوهش از تکنیک های داده های تابلویی استفاده شده است. برای تحلیل تأثیر شاخص های اقتصاد دانش بنیان بر رشد اقتصادی از رگرسیون رشد استفاده شده است. با تکیه بر کارهای تجربی صورت گرفته در زمینه ی مدل های رشد و این که اکثر کشورهای کنفرانس اسلامی در حال توسعه محسوب شده و مهمترین عامل جهت حرکت به سمت اقتصاد دانش بنیان برای آنان، توجه بیش از پیش به آموزش و سرمایه انسانی است، الگوی رشدی که از آن استفاده شده است، الگوی رشد سرمایه انسانی لوکاس¹ است.

از طرف دیگر از جمله ویژگی های نظریه های جدید رشد، کنار گذاشتن فرض برونزا بودن پیشرفت فنی است. به عبارتی در پژوهش های جدید پارامتر A خود تابعی از یک یا تعدادی متغیر درونزای موثر بر رشد اقتصادی است. مطابق با معرفی شاخص های اقتصاد دانش بنیان ارائه شده توسط بانک جهانی، در این پژوهش پارامتر A تابعی از متغیرهای مشوق اقتصادی و رژیم نهادی، نوآوری و فناوری اطلاعات و ارتباطات می باشد. برای تحلیل تأثیر پذیری رشد اقتصادی از شاخص دانش (میانگین سه شاخص آموزش، فناوری اطلاعات و ارتباطات و نوآوری) و شاخص اقتصاد دانش (میانگین چهار شاخص آموزش، فناوری اطلاعات و ارتباطات، نوآوری و مشوق اقتصادی و رژیم نهادی)، الگوهای رگرسیونی متناسب تصریح شده است.

1-8-2- جامعه آماری

جامعه آماری مورد بررسی شامل تمامی کشورهای (OIC) می باشد.

¹ Lucas Human Capital Growth Model

1-8-3- نمونه آماری

نمونه‌ی آماری مورد استفاده در این پژوهش شامل 41 کشور¹ از 57 کشور عضو کنفرانس اسلامی است که عدم شمول تمامی کشورها به علت فقدان اطلاعات و آمار مورد نیاز می‌باشد.

1-8-4- ابزار گردآوری داده‌ها

روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش روش کتابخانه‌ای بوده و اطلاعات و داده‌های آماری مورد نیاز با استفاده از منابع آماری زیر بدست آمده‌اند:

بانک جهانی، قسمت دانش برای توسعه²، متدلوژی تخمین دانش³ (KAM 2009)
 لوح فشرده شاخص‌های توسعه‌ی جهانی⁴ (WDI 2009)

1-8-5- ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها

ابزار تجزیه و تحلیل در این پژوهش، تکنیک‌های اقتصادسنجی است. همچنین، جهت برآورد مدل، از روش داده‌های تابلویی برای داده‌های کشورهای مورد نظر به کمک نرم افزار *Stata, Eviews* استفاده شده است. درضمن، از نرم افزار *Excel* نیز جهت پردازش داده‌ها استفاده گردیده است.

1-9- واژه های کلیدی

دانش⁵

دانش عبارتست از ذخیره‌ی انباشته شده‌ی ای از اطلاعات و مهارت‌ها که از مصرف اطلاعات توسط گیرنده‌ی اطلاعات حاصل می‌شود. (زک⁶، 1999: 1)

¹ آلبانی، الجزایر، آذربایجان، بحرین، بنگلادش، بنین، بورکینافاسو، کامرون، ساحل عاج، جیبوتی، مصر، گینه، گویان، اندونزی، ایران، اردن، قزاقستان، کویت، قرقیزستان، لبنان، مالزی، مالی، موریتانی، مراکش، موزامبیک، نیجریه، عمان، پاکستان، قطر، عربستان، سنگال، سیرالئون، سودان، سوریه، تاجیکستان، تونس، ترکیه، اوگاندا، امارات، ازبکستان، یمن

² Knowledge for Development (K4D)

³ Knowledge Assessment Methodology

⁴ World Development Indicators

⁵ Knowledge

⁶ Zack

اقتصاد دانش بنیان

اقتصاد دانش بنیان اقتصادی است که مستقیماً بر اساس تولید، توزیع و مصرف دانش و اطلاعات شکل گرفته باشد (سازمان اقتصادی همکاری و توسعه¹، 2001: 5).

رشد اقتصادی²

افزایش درآمد ملی یا تولید ناخالص ملی به قیمت ثابت طی یک دوره‌ی زمانی معین است. این افزایش به صورت درصد تغییرات درآمد ملی یک جامعه نسبت به سال قبل مطرح می‌شود و در مفهوم کلی خود صرفاً پدیده‌ای کمی است (لوتز³، 2002: 3).

سرمایه انسانی⁴

سرمایه انسانی تغییر و تحول مثبتی است که با انجام سرمایه گذاری بر روی انسان به وجود آمده و باعث افزایش سطح رفاه بشر و ارتقای ظرفیت تولیدی افراد و جامعه می‌شود. به بیان دیگر سرمایه انسانی مهارت‌ها، توانایی‌ها و ظرفیت‌هایی است که موجب بهبود در کیفیت نیروی انسانی شده و برای دارنده‌ی این مهارت‌ها قابلیت افزایش درآمد ایجاد می‌نماید (بینگ جو⁵، 2002: 333).

مدل رشد درون‌زا⁶

در این الگوها، نرخ رشد وضعیت یکنواخت به صورت درون‌زا تعیین می‌شود و رشد اقتصادی بر اساس مجموعه‌ای از ساز و کارهای درونی اقتصاد مانند توسعه‌ی سرمایه انسانی، ارتقای بهره‌وری، تحقیق و توسعه و ... اتفاق می‌افتد (درگاهی و قدیری، 1382: 6).

سازمان کنفرانس اسلامی⁷

سازمان کنفرانس اسلامی یک سازمان بین‌المللی با نمایندگی دائم از سازمان ملل می‌باشد. این سازمان شامل 57 کشور می‌باشد، که بیشتر آن‌ها کشورهای اسلامی خاورمیانه، آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز، بالکان، جنوب شرقی آسیا، جنوب آسیا و جنوب آفریقا هستند و در واقع یک سازمان فرا منطقه‌ای محسوب می‌شود (بلوچی، 1378: 18).

¹ Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

² Economic Growth

³ Lutz

⁴ Human Capital

⁵ Beyengju

⁶ Endogenous Growth Model

⁷ Organization of Islamic Conference (OIC)